

Ontwerpprincipe 2: bestuderen van voorbeeldteksten

Hoe werkt het en waarom?

Bij het bestuderen van voorbeeld- of modelteksten gaat het om het lezen en leren van voorbeelden van teksten. Het idee daarachter is dat leerlingen criteria voor goede teksten uit de voorbeeldteksten destilleren. Deze criteria kunnen ze vervolgens zelf toepassen in hun eigen teksten. Bovendien stimuleert het zelfreflectie omdat leerlingen de voorbeeldteksten met de eigen teksten gaan vergelijken en geeft het leerlingen een concreet beeld van hoe een tekst er uit moet komen te zien.

Belangrijke voorwaarden bij het leren van modelteksten zijn ten eerste, leerlingen moeten de modelteksten gemakkelijk kunnen duiden. Als de teksten te complex zijn, lukt het leerlingen niet om de goede elementen uit de tekst te filteren. Ook moeten modelteksten een eenduidige illustratie vormen van een bepaald aspect. Vaak zijn dergelijke modelteksten moeilijk te vinden en moeten ze door de docent geconstrueerd worden. Ten tweede, het is van belang dat leerlingen de modelteksten actief bestuderen, in tegenstelling tot enkel passief lezen. Leerlingen moeten namelijk wel hun aandacht richten op de belangrijke elementen in de tekst en deze ook onthouden. Dit actief bestuderen kan de vorm hebben van evalueren of beoordelen van de teksten, het vergelijken van de voorbeeldtekst met de eigen tekst, of het destilleren van criteria uit de bestudeerde voorbeelden. Ten derde, leerlingen moeten oefenen met het zelfstandig toepassen van de gevonden criteria voor goede teksten in de oefeningen en in complete taken. Ten vierde, leerlingen moeten feedback ontvangen ten aanzien van hun tekst waarin ze geoefend hebben met een bepaald criterium.

Het is mogelijk dat leerlingen verkeerde conclusies trekken op basis van de voorbeeldteksten. Daarom is het goed om het bestuderen van de voorbeeldteksten af te sluiten met een onderwijsleergesprek. Ook is het mogelijk om leerlingen te voorzien van criteria voor goede teksten, en ze te vragen om de voorbeeldteksten op volgorde van kwaliteit leggen.

Wetenschappelijk bewijs

Graham en Perin (2007) en Hillocks (1986) concluderen dat het bestuderen van voorbeeldteksten over het algemeen een klein, maar positief effect heeft op de tekstkwaliteit. Overmaat (1996) rapporteert in haar proefschrift grote effecten van het bestuderen van modelteksten ten aanzien van de opbouw van betogen. Voor observerend leren, waarbij niet zozeer de eindtekst bestudeerd wordt als wel het schrijfproces, werden ook positieve effecten gevonden (Braaksma, Rijlaarsdam, Van den Bergh & Van Hout-Wolters, 2004; 2007; Rijlaarsdam et al., 2008).

Praktische voorbeelden

Voorbeeld 1: observerend leren

Tijdens een project CKV-Nederlands voor 4-wvo leerlingen moesten de leerlingen recensies schrijven voor het vak CKV. De klas werd verdeeld in twee redactieteams en twee teams die de redactieleden moesten observeren. Elk redactieteam vormde een redactie van een krant die uit de berg met inzendingen van recensies een top drie moest samenstellen voor plaatsing in de krant. De observerende teams keken en luisterden goed naar welke criteria hierbij werden gehanteerd en noteerden deze. Op deze manier waren dus de eigen teksten van de leerlingen de voorbeeld-teksten.

De observatieteams, die de juryleden geobserveerd hadden, bereidden een korte klassikale presentatie voor waarin ze de criteria gaven die ze de juryleden hadden horen gebruiken bij het beoordelen van de teksten. Tevens lazen ze de top-drie recensies aan hun klasgenoten voor. De criteria werden op het bord geschreven door beide observatieteams.

Op basis van de criteria op het bord (van beide teams) gingen de leerlingen vervolgens in groepjes een eenduidige criterialijst maken met een rangordening (belangrijkste criterium boven, etc.). Nadat er klassikaal overeenstemming was over die lijst gingen leerlingen individueel hun eigen tekst bekijken aan de hand van die criteria. Wat kan er beter in hun tekst? Wat deden ze al goed? Waar moeten ze de volgende keer beter op letten als ze de recensie als toets moeten maken?

Voorbeeld 2: werken met voorbeeldteksten van leerlingen

Een docent geschiedenis en een docente Nederlands werkten samen in een project om de schrijfvaardigheid van leerlingen uit 4 vwo te verbeteren. Wat leerlingen bij de lessen Nederlands leerden kwam terug bij geschiedenis. Bij geschiedenis bekeken de leerlingen onder andere hun eigen antwoorden op een vergelijkende toetsvraag: "Vergelijk de handelswijze van de VOC in Azië met de handelswijze van de WIC in Amerika". De docent had twee leerlingantwoorden gekozen: een goede en een minder sterke. Hij had het goede antwoord zelf nog iets verbeterd en het zwakke nog iets zwakker gemaakt. De antwoorden werden geprojecteerd (zonder leerlingnamen of kwalificatie te vermelden). De vraag aan de leerlingen was "welk antwoord vinden jullie het beste en waarom?" Verschillende leerlingen kregen de beurt om hier iets over te zeggen en op elkaar te reageren. De docent gaf aan waarom het ene antwoord inderdaad het beste was: omdat alle stappen/ onderdelen van de vergelijking aanwezig zijn in het antwoord.

Leerlingen moesten het stappenplan voor vergelijkingen van de slide overnemen in hun aantekeningen.

1. Inleiding: herhaal de vraag in je antwoord.
2. Noem de overeenkomsten.
3. Noem de verschillen. Omschrijf dit positief: wat had fenomeen X wel.
4. Geef een conclusie: kom terug op de vraag en concludeer: komt weinig overeen/deels overeen/grotendeels overeen

Kader 2.3 Stappenplan beantwoorden vergelijkende vragen geschiedenis

Vervolgens moesten de leerlingen de stappen herkennen in het gegeven goede voorbeeld- antwoord. Om beurten kwamen leerlingen naar voren om dit te onderstrepen in de tekst. Tenslotte gingen de leerlingen zelf drie oefenvragen over vergelijkingen maken en keken ze elkaars antwoorden aan de hand van het nakijkmodel na.

Voorbeeld 3: werken met voorbeeldteksten van leerlingen

Een andere docent hanteerde een vergelijkbare aanpak als in voorbeeld 2 genoemd, voor verklarende examenvragen bij maatschappijwetenschappen. Hij liet echter de leerlingen hun eigen antwoord analyseren op verklarende tekststructuur. Vervolgens vergeleken leerlingen hun antwoord met het CITO antwoordmodel.

Voorbeeld 4: werken met voorbeeldteksten van experts

Een docent Nederlands en een docent filosofie werkten samen aan het verbeteren van het schrijven van een filosofische tekst bij hun 5-vwo leerlingen. Tijdens de les Nederlands herhaalde de docent eerst hoe de structuur van een filosofisch essay er uit ziet. Vervolgens liet hij leerlingen steeds een onderdeel van de model-tekst lezen (een tekst van een bekende filosoof), te beginnen bij de inleiding, en besprak vervolgens hoe de tekst was opgebouwd.

Hierbij gaf de docent ook steeds tips hoe de leerlingen dit zelf in hun eigen teksten zouden kunnen verwerken.